

Από τη Lehman Brothers στην κοινωνική βαρβαρότητα

του Γιάννη Μηλιού¹

1. Το χρονικό

Η χρηματοπιστωτική αναταραχή που ξέσπασε στις ΗΠΑ το 2007, με επίκεντρο τα ενυπόθηκα δάνεια υψηλού κινδύνου, λειτούργησε ως πυροκροτητής για την έκρηξη της μεγαλύτερης συστημικής οικονομικής κρίσης που γνώρισαν οι χώρες του αναπτυγμένου καπιταλισμού μετά τη δεκαετία του 1930. Η κατάρρευση, τον Σεπτέμβριο 2008, της Lehman Brothers, τέταρτης σε μέγεθος επενδυτικής τράπεζας των ΗΠΑ, σήμανε την είσοδο της κρίσης στην πλέον οξεία φάση της.

Από το σημείο εκείνο και εξής, γίναμε μάρτυρες της πιο τραγελαφικής διαδοχής γεγονότων. Ισχυρές πεποιθήσεις σχετικά με τη δυνατότητα αυτορρύθμισης των αγορών κατάρρευσαν, ενώ η κρίση πήρε πλέον παγκόσμιο χαρακτήρα. Οι γιγάντιες αμερικανικές και ευρωπαϊκές χρηματοπιστωτικές εταιρίες έγιναν θεσμοί-ζόμπι, ανύπαρκτοι χωρίς την ενεργητική παρουσία και τις ζωτικές παρεμβάσεις της Ομοσπονδιακής Τράπεζας, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, της Τράπεζας της Ελβετίας ή της Τράπεζας της Αγγλίας. Η Ευρωζώνη έγινε τόσο ευάλωτη όσο και οι ασθενέστεροι υπερχρεωμένοι κρίκοι της. Τα δημόσια οικονομικά παγιδεύτηκαν στη διάσωση των τραπεζών. Η κρίση χρέους που ακολούθησε δεν αποτέλεσε αιτία, αλλά αποτέλεσμα και έκφραση της συστημικής κρίσης.

2. Συστημική κρίση του καπιταλισμού

Ως ερμηνεία της κρίσης προβάλλεται συχνά η διόγκωση της χρηματοπιστωτικής σφαίρας και η συνυφασμένη μαζί της κερδοσκοπία. Ως πολιτικό συνεπαγόμενο προκύπτει η αναγκαιότητα ρύθμισης των χρηματαγορών.

Όμως, για να κατανοήσει κανείς την κρίση δεν είναι γόνιμη η αναφορά στην «κερδοσκοπία» της χρηματοπιστωτικής σφαίρας. Κάθε επιχειρηματική δραστηριότητα είναι «κερδοσκοπική», αποτελεί «προκαταβολή» κεφαλαίου που έχει ως σκοπό το μέγιστο δυνατό κέρδος, ενώ η επιλογή της μιας ή της άλλης σφαίρας οικονομικής δραστηριότητας είναι απλώς το μέσο για την επίτευξη αυτού του σκοπού. Ούτε είναι χρήσιμη η διάκριση μεταξύ

¹ Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας στο Ε.Μ. Πολυτεχνείο και διευθυντής του περιοδικού *Θέσεις*.

«πραγματικής» και χρηματοπιστωτικής οικονομίας. Κάθε «πραγματική» επιχείρηση έχει ταυτόχρονα μια χρηματοπιστωτική υπόσταση: το σύνολο των μετοχών και των ομολόγων που έχει εκδώσει (και που κατέχει).

Η χρηματοπιστωτική σφαίρα αποτελεί δομικό συστατικό στοιχείο του καπιταλιστικού συστήματος: μηχανισμό χρηματοδότησης και ταυτόχρονα αξιολόγησης-παρακολούθησης της αποδοτικότητας των δρώντων παραγόντων της αγοράς: επιχειρήσεων, κρατών, ατόμων...

Η κρίση ήταν συστημική, με την έννοια ότι προσωρινά μπλόκαρε η διαδικασία αναπαραγωγής και ο τρόπος λειτουργίας του καπιταλιστικού συστήματος, πλήττοντας αρχικά το βασικό μηχανισμό χρηματοδότησης της οικονομίας, τις τράπεζες. Δεν ήταν αποτέλεσμα «λάθους», ή μιας και μοναδικής αιτίας. «Αιτία» ήταν το σύνολο των κοινωνικών αντιφάσεων που χαρακτηρίζουν το καπιταλιστικό σύστημα. Αυτός είναι ο λόγος που η στιγμή της κρίσης δεν μπορεί να προβλεφθεί, ούτε πρόκειται να εκλείψουν οι κρίσεις. Καμία «ρύθμιση» δεν θα μπορέσει να αποτρέψει την επόμενη κρίση, όπως δεν απέτρεψε και τις προηγούμενες.

3. Αυξανόμενη κοινωνική βαρβαρότητα

Από την κρίση προέκυψε μια πιο άνιση και πιο βάρβαρη κοινωνία. Η ατροφία του εργατικού κινήματος και η ιδεολογικο-πολιτική αδυναμία της Αριστεράς επέτρεψε στις κυρίαρχες οικονομικές και πολιτικές δυνάμεις να χρησιμοποιήσουν την κρίση ως «ευκαιρία» για να εμβασύνουν τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές ενάντια στη μισθωτή εργασία, το κοινωνικό κράτος, τους απόμαχους της εργασίας.

Η συμπίεση του μισθού και του κοινωνικού μισθού είναι πάντα η στρατηγική των κυρίαρχων τάξεων σε συγκυρίες κρίσης, όπου το ποσοστό κέρδους του κεφαλαίου συρρικνώνεται. Ο μισθός, που συνιστά ανάγκη για τη μεγάλη κοινωνική πλειοψηφία, συνιστά κόστος για το κεφάλαιο. Οι πολιτικές λιτότητας, ως στρατηγική για τη μείωση του επιχειρηματικού κόστους, μετασχηματίζουν σε αντιδραστική κατεύθυνση ολόκληρη την κοινωνία: επιβάλλουν ένα κοινωνικό μοντέλο με συρρικνωμένα δικαιώματα για τους εργαζόμενους, με χαμηλότερους και «ευέλικτους» μισθούς και με εκμηδένιση της διαπραγματευτικής δύναμης των μισθωτών απέναντι στους εργοδότες και τις οργανώσεις τους.

Μόνο ο αγώνας ενάντια στην κοινωνική αδικία και την καπιταλιστική εκμετάλλευση μπορεί να σταματήσει τη λιτότητα.